

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Постановка проблеми. Економічні та соціальні зміни в Україні у зв'язку з її становленням на шляху незалежності і самостійності з неминучістю викликають потребу реформування української системи освіти, на що звертають увагу науковці [1-5]. Перед системою освіти ставляться завдання максимального розкриття потенціалу кожної людини, розвитку цього потенціалу, формування людини як суб'єкта соціального життя, підготовки її до саморозвитку, самовизначення і самореалізації. У зв'язку з новими завданнями, що стоять перед системою освіти, виникає цілий ряд серйозних проблем підготовки вчителя, якому відводиться провідна роль у здійсненні цих перетворень. Зміст професійної діяльності вчителя, постійна взаємодія і спілкування з дітьми пред'являють ряд спеціальних вимог до особових якостей вчителя як професійно важливим, таким, що забезпечує реалізацію функцій його праці. Тому професійно важливі якості повинні усвідомлюватися самим вчителем і розглядатися як значущі. Визначення його особистісних якостей, особливостей його професійної діяльності і розвитку, формування готовності до саморозвитку нині є основним напрямом удосконалення педагогічної освіти. Професійна придатність, компетентність, а потім і педагогічна майстерність і новаторство можливі лише на індивідуально-творчому рівні самореалізації особистості.

Професійні знання, уміння і навички привласнюються майбутнім учителем в особистісному контексті, а особистісне й професійне, взаємно проникаючи і збагачуючись, утворюють неповторну та унікальну композицію індивідуальних професійних якостей і проявів майбутнього вчителя.

Підготовка майбутнього вчителя має будуватись як система умов його професійного розвитку і саморозвитку, щоб він теоретично і практично був здатний проаналізувати свої професійні можливості і на цій основі вибудовував програму подальшого професійного зростання, причому на будь-якому етапі професійної діяльності.

Якісно нового рівня діяльності вищої школи, педагогічної освіти як її частини, дозволяє добитися тільки системне вирішення проблеми, підхід до нього не з позицій часткових змістових і організаційних змін, а з позицій нової парадигми освіти як системи фундаментальних методологічних принципів, що передбачає глобальні змістові й технологічні перетворення. Стратегією сучасної педагогічної освіти має бути установка на професійний розвиток і саморозвиток учителя, під час реалізації якої він зможе вільно орієнтуватися в складних соціокультурних обставинах, науково обгрунтовано приймати на себе відповідальність за освіту, виховання і розвиток іншої людини.

Особистість учителя – це цілісна система зі своїми індивідуальними особливостями, зі своїм рівнем педагогічних і інших здібностей, складом характеру, структурою професійно-педагогічних умінь. Ця система включає мотивацію, систему цінностей, інтересів і потреб. Умовою повноцінного функціонування вчителя в школі має стати утвердження його особистісної та професійної індивідуальності, використання ним своїх особливостей для підвищення продуктивності професійної діяльності. Визнання вчителя як значущої цінності системи освіти піднімає питання про умови розвитку його індивідуальності, суб'єктну суть на всіх етапах підготовки.

Особливості перебігу сучасних модернізаційних процесів і соціокультурної реформації ставлять освіту в центр осмислення реальностей і перспектив українського суспільства як основний чинник, що забезпечує необхідне оновлення устрою життя і становлення демократичного суспільства. Саме педагогові належить у новій цивілізації провідна роль. Здійснення цієї місії можливе лише в результаті формування нової парадигми

педагогічної діяльності. Належить переглянути освітні цінності і сконструювати системи, що відповідають сучасним потребам людства, сформувати нового вчителя.

Аналіз наявних досліджень проблеми. Проблема підготовки вчителя не нова, вона завжди була складною. На кожному новому етапі розвитку суспільства вона вимагає серйозних методологічних і теоретичних досліджень, які в кожній новій соціальній ситуації розширюватимуть поле вивчення проблеми. У складні періоди історичного розвитку прогресивні сили суспільства, розуміючи всю значущість учительства, вважали життєво необхідним вирішувати питання його підготовки.

Останнім часом різні аспекти педагогічної освіти розроблялися з позицій її неперервності (В.І.Луговий, Н.Г.Ничкало), формування і розвитку педагогічної майстерності, професійних умінь (І.А.Зязюн, В.О.Моляко, В.А.Семиченко, С.О.Сисоєва), оволодіння педагогічною культурою (В.О.Кан-Калік, В.М.Гриньова), формування професіоналізму педагога (Н.В.Гузій, Н.В.Кузьміна) та ін. В публікаціях наголошується, що під впливом сучасних економічних і соціальних реалій відбувається становлення нової парадигми педагогічної освіти, що вимагає кардинального переосмислення її методологічних засад, теоретичних положень та методичного забезпечення підготовки професіоналів освітньо-виховної сфери [2, с.75].

Невирішені аспекти проблеми. Науковці усвідомлюють, що інформаційне суспільство з усіма його проблемами і кризами висуває нові вимоги до професійної діяльності вчителя. Проте в публікаціях зазвичай приділяється увага лише окремим аспектам проблеми, особливостям підготовки вчителів-предметників. Узагальненого дослідження проблем і особливостей підготовки вчителя в умовах сучасного суспільства, для якого характерна низка криз, що постійно поглиблюються, немає.

Мета статті – узагальнити проблеми й особливості підготовки вчителя в умовах сучасного суспільства, окреслити можливі шляхи

поліпшення підготовки майбутнього педагога відповідно до вимог інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Людство вступило в нове тисячоліття під знаком інтеграції. Стрімкий розвиток інформаційних і комунікаційних технології усуває межі і створює реальну відчутність світового простору. Доля народів і доля кожної людини все більше залежать від процесів, результатом яких є трансформація всього міжнародного співтовариства. У сучасних умовах становлення світового освітнього простору особливого значення набуває вдосконалення системи вищої освіти.

Основна спрямованість сучасної педагогічної освіти характеризується, з одного боку, турботою про якість освіти, а з іншого – пошуком умов підтримки студента як майбутнього вчителя в самоактуалізації, в розкритті і розвитку його особистісного потенціалу, в просуванні студента усередині професійної освітньої програми.

Традиційно показником якості підготовки вчителя є його енциклопедичність знань, фундаментальність підготовки, гуманістична спрямованість і широта педагогічного мислення, володіння словом, культура і виразність мови, гармонізація монологу й діалогу в методиці викладання, поєднання знанієвого підходу з розвивальним навчанням. Але основна проблема, на наш погляд, полягає не стільки в тому, що має бути досягнуте – це відображено в освітніх стандартах професійної освіти і кваліфікаційних характеристиках майбутніх учителів, а в тому, як забезпечується досягнення заданих цілей з урахуванням нових вимог інформаційного суспільства до професійних і особистісних якостей вчителя.

Розглянемо особливості підготовки вчителя в умовах інформаційного суспільства.

Глобальне розширення інформаційного потенціалу призвело до реорганізації освіти в напрямі забезпечення нового рівня якості підготовки фахівців. У системі вищої освіти головним стало навчити майбутнього фахівця діяльності в умовах інформаційного середовища, створити умови для

його неперервної освіти. Цей процес вимагає скрупульозного педагогічного осмислення введення комп'ютера в кожен ланку навчального процесу з урахуванням специфіки дисциплін, що мають професійно спрямований характер. Звідси бачимо дві перших особливості підготовки вчителя – необхідність *формування в учителя інформаційної культури та готовності до неперервної освіти і самоосвіти.*

В інформаційному суспільстві, де „обсяг знань зріс до неможливості досягнути їх однією людиною” [4, с.674], змінилася дидактична функція вчителя: він має не передавати готові знання, а вчити учнів здобувати знання самостійно. Це вимагає від учителя оволодіння новими методиками та інноваційними технологіями навчання, спрямованими на розвиток самостійності й творчості учнів, тобто йдеться про необхідність формування в майбутнього вчителя *технологічної культури та високого рівня креативності.*

Розвиток і впровадження інноваційних освітніх технологій сприяє появі нового типу професіоналів – педагогів-дослідників, які оволодівають прогресивною методологією, необхідною як для власного пізнання, так і для проведення навчально-дослідницької діяльності з школярами. Тому новою особливістю підготовки сучасного вчителя є *розвиток дослідницьких навичок.*

Ще однією складністю підготовки сучасного вчителя вважаємо те, що інформаційне суспільство змінило учнів. Вони стали зовсім іншими і в психологічному, і в розумовому, і у фізичному плані. Безмежний доступ учнів до інформації в мережі Інтернет має і позитивні, і негативні сторони. Доступною стала будь-яка навчальна інформація, але допитливий дитячий розум черпає з усесвітньої мережі й не зовсім релевантну, а часом і шкідливу для незахищеної психіки інформацію, захоплюючись прикладами з життя інших країн. Тому підтримуємо думку Ю.С.Рамського, що особливу увагу слід приділяти культурному аспекту – розвивати й формувати учнів як громадян світу і в той самий час розкривати значення зв'язків зі своїм

історичним минулим, забезпечуючи розуміння культурологічних і етнічних аспектів та їх зв'язок з розвитком суспільства [3, с.10].

Недостатні фізичні навантаження зробили учнів слабшими здоров'ям, неконтрольовані перегляди бойовиків – агресивнішими. Крім того, глобалізаційні процеси, що відбуваються в суспільстві, спричинили деяку переоцінку цінностей у молоді, зокрема й у шкільної. В Україні за останнє десятиліття виникла й зовсім нова проблема – дистантні сім'ї. Діти, батьки яких виїхали на заробітки в інші країни, залишаються під опікою бабусь, які часто не мають сил і можливостей контролювати навчання й поведінку своїх онуків. Крім того, чутлива дитяча душа переживає з від'їздом батьків величезний стрес, дитина приховує образи й переживання, стає замкнутою або, навпаки, занадто активною. В усіх названих ситуаціях необхідність правильного виховного впливу вчителя зростає в десятки і навіть сотні разів.

Певний вплив на ситуацію у вищій педагогічній освіті здійснило й уведення зовнішнього незалежного тестування. Зважаючи на низьку престижність учительської професії в нашій країні до педагогічних ВНЗ поступають переважно лише ті студенти, які набрали малу кількість балів, тобто на майбутнього вчителя приходять навчатись переважно ті, кого раніше називали „трієчниками”. За п'ять років навчання, дякуючи неймовірним зусиллям викладачів, кращі студенти, підвищивши свій інтелектуальний рівень, встигають зрозуміти, що професія педагога не принесе матеріальної вигоди, і обирають інший життєвий шлях. В школу йдуть працювати одиниці, і, на жаль, далеко не найсильніші студенти.

Непідготовлені і невмотивовані до педагогічної діяльності молоді вчителі стикаються з реаліями шкільного сьогодення і проявляють повну неготовність до вирішення складних педагогічних ситуацій. Про це свідчать численні випадки конфліктів між молодими вчителями та учнями, на чому часто акцентують увагу засоби масової інформації, ще більше загострюючи проблему.

Одним із показників якості освіти, як відомо, є конкурентоспроможність випускника освітньої установи. Проте з огляду на низьку заробітну плату і достатню кількість випускників педагогічних ВНЗ учитель майже ніколи раніше не відчував конкуренції. Ситуація змінюється в умовах демографічної кризи, коли значно зменшується кількість дітей, закриваються школи. За таких умов на роботу може розраховувати лише найкраще підготовлений учитель, тобто вперше висувається вимога його *конкурентоздатності*.

Конкурентоздатність учителю та відповідність його підготовки новим вимогам суспільства, на нашу думку, можуть забезпечити:

- 1) дослідницькі вміння: яскраво виражена схильність до пошукової, дослідницької, експериментальної роботи; здібність до глибокої професійної рефлексії свого досвіду; застосування останніх досягнень науки в своїй роботі; пошук нових шляхів інтеграції з іншими областями знань; формування наукового типу мислення в учнів;
- 2) використання активних форм навчання: створення атмосфери інтенсивного творчого спілкування між учасниками освітньо-виховного процесу, володіння принципами і методами групової та індивідуальної роботи з учнями (дискусії, моделювання, ролеві та інші ігри, проектування і ін.), організація навчальної співпраці і позитивної взаємодії в педагогічному процесі;
- 3) інноваційність та орієнтація на розвивальне навчання: педагогічна сміливість і неординарність: прагнення розширити рамки сталих уявлень в педагогіці і методиці викладання, використання новітніх технологій; яскраво виражений мотиваційний підхід у навчанні; нові підходи до планування й оцінювання результатів навчання; розвиток творчого мислення у школярів;
- 4) використання інформаційних технологій: мотивація і створення умов для одержання навчальної інформації з різних джерел (традиційних і новітніх); комп'ютерна письменність і оптимальне використання інформаційних

технологій у навчальному процесі, зокрема ресурсів мережі Інтернет; вміння розробляти сучасні мультимедійні дидактичні матеріали та ефективно використовувати їх у навчанні; вміння організовувати проміжний і підсумковий контроль знань за допомогою комп'ютерних програм;

- 5) поєднання навчальної та виховної функцій: формування в дитини етичних позицій, гуманістичного світобачення і світосприймання; стиль спілкування, в якому переважає дух співпраці, співпереживання і взаємоповаги; висока демократична й громадянсько-правова культура вчителя; орієнтація на виховання в дитини патріотичних відчуттів, пошана до законів і відповідальності за свої вчинки; виховання в школярів пошани до культурних відмінностей, особливостей і традицій інших народів; гармонія національного й міжнаціонального в освітньо-виховному процесі, етнічна толерантність;
- 6) наявність педагогічного артистизму: артистичність, яскравість і емоційність в поданні навчального матеріалу, виразність, натхненність мови, міміки, пластики; здібність до експромту та імпровізації; яскраво виражені художні здібності (поетичні, музичні, артистичні та ін.); вміння контактувати з класом, викликати зворотний зв'язок; уміння залучити дітей у сумісну творчість; нестандартність і самобутність форм і прийомів роботи;
- 7) практико-орієнтоване навчання: поєднання академічних цілей освіти з соціально-значущими для досягнення успішної соціалізації учнів; розвиток здібностей і умінь учнів самостійно здобувати знання, систематизувати й застосовувати їх на практиці; вміння вчителя моделювати зміст навчання, створюючи моделі, націлені на мінімізацію матеріалу, на самостійне його освоєння; прогностичний характер освіти, його спрямованість на підготовку школярів до життя в сучасному суспільстві;
- 8) розвиток творчих здібностей дітей: створення умов для прояву і розвитку творчих здібностей школярів; розвиток, заохочення і стимулювання

інтересу в школярів до самостійної творчої діяльності; формування креативного мислення і націленість навчальної діяльності школяра на створення творчого продукту (колективного або індивідуального);

- 9) застосування здоров'язберігаючих технологій: створення комфортних психологічних умов для навчання і виховання школярів; оптимізація навчального, психологічного та фізичного навантаження для збереження і зміцнення здоров'я школярів; диференціація та індивідуалізація навчання як умова збереження здоров'я.

Література

1. Андрущенко В.П. Головне – це модернізація змісту педагогічної освіти / Андрущенко В.П. // Вища школа, 2005. – №1. – С.32-40.
2. Гузій Н.В. Сучасні підходи до професійної підготовки студентів у контексті становлення педагога-професіонала / Гузій Н.В. // Науковий часопис Національного педагогічного ун-ту імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Збірник наукових праць / Ред.кол. О.Г.Мороз, Н.В.Гузій та ін. – Вип.2 (12). – К.: НПУ, 2004. – С.75-78.
3. Рамський Ю.С. Зміни в професійній діяльності вчителя в епоху інформатизації освіти / Ю.С. Рамський // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія №2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : Зб.наук.праць. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. – №5 (12). – С.10-12.
4. Солдатенко М.М. Самоосвіта вчителя у його професійному зростанні / М.М.Солдатенко// Проблеми освіти у Польщі та в Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції: Зб.матеріалів Міжнародної наук.-практ.конф. – 22-24 квітня, 2009 р. Київ-Житомир / За ред. В.Кременя, Т.Лєвовицького, С.Сисєвої. – К.: КІМ, 2009. – С.674-680.

В статті узагальнено проблеми й особливості підготовки вчителя в умовах сучасного суспільства. Визначено можливі шляхи поліпшення підготовки майбутнього вчителя відповідно до нових вимог інформаційного суспільства.

Ключові слова: інформаційне суспільство, підготовка вчителя, професійні якості педагога.

В статье обобщены проблемы и особенности подготовки учителя в условиях современного общества. Определены возможные пути улучшения подготовки будущего учителя в соответствии с новыми требованиями информационного общества.

Ключевые слова: информационное общество, подготовка учителя, профессиональные качества педагога.

In the article generalized problems and features of preparation of teacher in the conditions of modern society. The possible ways of improvement of preparation of future teacher are certain in accordance with the new requirements of informative society.

Keywords: informative society, preparation of teacher, professional qualities of teacher.